

Nauczyciel zawodu
jego rola i zadania w kształceniu zawodowym i ogólnozawodowym

Stanisław Linert

Wstęp

Główną funkcją nowoczesnych standardów edukacyjnych jest zapewnienie odpowiedniego poziomu i jakości kształcenia zgodnie z oczekiwaniami społecznymi. Słowo "standard" w tym przypadku i ujęciu musi oznaczać normę, wzorzec, miarę, w szerszym ujęciu - wzór, model odpowiadający ustalonym cechom jakości. Wyzwania jakie zostały Polsce postawione po naszej integracji z Unią Europejską są podstawowymi wyznacznikami przeobrażeń systemu edukacji jaki musi następować i następuje. Jednym z podstawowych wyzwań i nakazów są wprowadzane zmiany strukturalne i programowe w systemie szkolnictwa zawodowego, wymuszające stworzenie docelowo stworzenie zintegrowanego systemu kształcenia zawodowego obowiązującego w Unii Europejskiej. Systemu, który umożliwi nabywanie i potwierdzanie kwalifikacji zawodowych na jednakowych zasadach zarówno w systemie szkolnym jak i pozaszkolnym.

Głównym założeniem procesu przekształceń i przeobrażeń edukacyjnych ma być osiągnięcie skutku w postaci zwiększenia mobilności zawodowej w powiązaniu z systemem kształcenia zawodowego i rynku pracy w odniesieniu do Polaków.

Podczas konferencji podsumowującej etap prac grupy ekspertów z państw Unii Europejskiej i państw kandydujących, pod koniec 2001 roku w Tallinie odbyła się konferencja pt. „*Scenariusze i strategie dla edukacji zawodowej i ustawicznej*”. Sformułowania powstałe wówczas można przyjąć za podstawę: **wizji przyszłości kształcenia zawodowego z cennymi uwagami przydatne nie tylko dla osób zarządzających placówkami kształcenia zawodowego**. Za motto konferencji w Tallinie można uznać fragment publikacji Frederico Mayor'a – Dyrektora Generalnego UNESCO, który wypowiedział słowa: *(...) Musimy przemyśleć sposób organizowania wiedzy. Oznacza to zerwanie z tradycyjnymi barierami pomiędzy dyscyplinami i utworzenie nowych sposobów na ponowne powiązanie tego, co zostało rozdzielone. Musimy zaplanować od nowa (przeformułować) politykę edukacyjną i programy, a wdrażając te reformy, musimy cały czas pamiętać o długofalowości i naszej ogromnej odpowiedzialności wobec przyszłych pokoleń.*”

Zasadniczym celem konferencji było wypracowanie modelu rozwoju sytuacji w obszarze edukacji zawodowej, w kontekście możliwości i wariantów rozwoju sytuacji w poszczególnych krajach z przewidywanymi procesami globalizacji gospodarczej i zmianami w procesach społecznych.

W świetle przytoczonego tylko jednego przykładu kształcenie zawodowe stanowi sztanदारową dziedzinę działalności edukacyjnej Unii, popartą polityką uznawania dyplomów, przepływu pracowników oraz tworzenia nowych miejsc pracy.

W nawiązaniu do tych wyzwań musimy sobie postawić pytania i znaleźć rzetelną odpowiedź:

1. Jak jest przygotowana do tego szkoła ponadgimnazjalna?
2. Jakie są oczekiwania w stosunku do kadry pedagogicznej przygotowującej absolwentów szkół do wejścia na rynek pracy?

Celem jaki mi przyświecał przy pisaniu tego opracowania *jest przybliżenie zmian zachodzących w kształceniu zawodowym i ogólnozawodowym*. Tendencje wprowadzanych zmian w organizacji kształcenia zawodowego wyrażają się zjawiskami i procesami:

- a. zwrot ku celom ogólnokształcącym i ogólnozawodowym w kształceniu zawodowym,
- b. zapewnienie jakości kształcenia,
- c. zbliżenie relacji między kształceniem ogólnym i zawodowym,
- d. zwiększanie elastyczności kształcenia poprzez kształcenie ustawiczne,
- e. ukształtowanie oczekiwanych umiejętności zawodowych w krótkim okresie czasu,
- f. rozwijanie aktywnych metod kształcenia,
- g. obniżenie kosztów kształcenia,
- h. nauka języków obcych,
- i. indywidualizacja procesu kształcenia.

Wymóg podnoszenia poziomu wiedzy i umiejętności przez cały czas trwania aktywności zawodowej staje się czymś naturalnym, a wręcz stanowi "być albo nie być" dla utrzymania statusu pracownika. Wyższe umiejętności są konieczne we wszystkich sferach życia gospodarczego. Tymczasem aktualne programy kształcenia, szkolenia ogólnozawodowego i zawodowego nie tylko, że nie są elastyczne w stosunku do zapotrzebowaniami rynku pracy, ale wręcz nie nadążają za zmianami technologicznymi i organizacyjnymi środowiska pracy. Z tego też powodu, **niezwykle istotnym elementem edukacji szkolnej jest dostosowanie procesu kształcenia do zapotrzebowania rynku i zachodzących zmian**. Podstawą każdego kształcenia w formach szkolnych i pozaszkolnych, jest program nauczania. Cele kształcenia zawodowego charakteryzuje duża dynamika zmian, ponieważ szybki rozwój nauki i techniki

ma tutaj kluczowe znaczenie. Wyłania się zatem **potrzeba stałego monitorowania treści kształcenia dostosowanych do oczekiwań rynku pracy.**

Nauczyciele obecnie skupiają się głównie na frekwencji uczniów na zajęciach i realizacji minimum programowego. Jednak proces organizacyjnego uczenia się jest procesem uchwycenia, organizowania wiedzy, jej rozpowszechniania i skoordynowanego wykorzystania. Charakteryzując się udziałem informacji prowadzących do zmian zasobów wiedzy mogących powodować zmiany zachowań z tworzeniem zdolności adaptacyjnych i organizacyjnych.

Zadania nauczycieli "nowoczesnej szkoły przyszłości"

Nowoczesna jednostka do jakiej aspiruje Centrum Doskonalenia i Edukacji musi w zasadniczy sposób zmieniać funkcjonujące metody, organizację i warunki kształcenia. Poprzez systematyczną pracę i stawianie zadań doprowadzić do samodzielnego przyswajania wiedzy operatywnej przez uczniów z umiejętnością wykorzystania jej przy zdobywaniu nowych wiadomości i umiejętności, i rozwiązywaniu problemów wykraczających poza ramy szkolnej konwencji.

Zbudowanie jednostki dydaktycznej pracującej o taki model edukacyjny wymaga reorientacji i istotnego podniesienia merytorycznych kwalifikacji nauczycielskich dotyczących treści i zakresu wiedzy nauczanego przedmiotu. Kwalifikacji, z odniesieniem dostosowania do sposobu, organizacji i środków nauczania. W Centrum Kształcenia Praktycznego tak zorganizowanym nauczyciel musi być wzorem do naśladowania przez uczniów(przejąć i pełnić rolę mistrza w zawodzie), musi być doradcą, inspiratorem poczynań poznawczych i społecznych, w razie potrzeby zdecydowanym wykonawcą działań dyscyplinujących młodzież. Jednostka oparta o takie zasady pracy może i musi odpowiadać na pytania o kierunki życia i sposoby kształcenia, natomiast proces wychowania musi się opierać o samookreślenie, indywidualizację zabiegów wychowawczych, uspołecznianie oraz rzeczywiste powiązanie z życiem.

Nauczyciele zawodu w celu odrobienia zaległości muszą uzupełniać wiedzę poprzez:

- aktualizowanie wiedzy oraz umiejętności pedagogicznych,
- rozległą wiedzę merytoryczną i ogólnopedagogiczną,
- zaangażowanie w pracy z młodzieżą,
- upór w pokonywaniu różnych przeszkód i trudności,
- realizm w zamysłach i działaniu.

Nauczyciel nauki zawodu nie może kierować się utartymi schematami, posługuje się prawidłowościami dotyczącymi zachowań, unika spięć pojawiających się w kontaktach z podległymi uczniami. Większość konfliktów ma podłoże w niewłaściwej komunikacji, i niewłaściwie pojmowanych rolach, zakresach obowiązków i kompetencji, konfliktów nie da się wyeliminować, gdy zaistnieją, powinien wychwycić ich specyfikę i znaleźć z grupą właściwy sposób ich rozwiązania.

Realizację procesu kształcenia zawodowego zakończonego powodzeniem uwarunkuje współpraca nauczyciela postrzeganego jak mistrza w zawodzie, relacje muszą być kształtowane i oparte na wzajemnym zrozumieniu i poszanowaniu.

Nowe wyzwania przed systemem edukacji zawodowej

Nowoczesny system edukacji zawodowej musi koordynować politykę kształcenia i doskonalenia kadr uwzględniając zapotrzebowania zmiennego i dynamicznego rynku pracy. Cel staje się jednym z zadań nowoczesnego systemu kształcenia zawodowego w obliczu powszechniejszej innowacyjnej gospodarki. Wytyczne resortów edukacji pracy i Unii Europejskiej, wskazują na potrzebę zbliżenia szkolnictwa zawodowego z bezpośrednim powiązaniem z rynkiem pracy. To pracodawcy powinni mieć największy wpływ na model systemu edukacji zawodowej, cele, treści i formy organizacji edukacji szkolnej i pozaszkolnej. Pracodawcy oczekują bardziej kompetentnych pracowników odpowiadających nowoczesnym stanowiskom pracy nie czynią starań, by mieć wpływ na jakość kształcenia zawodowego, stąd brak skutecznych mechanizmów umożliwiających zbliżenie i współpracę sfery edukacji i gospodarki

Aktywne metody nauczania

Analiza rodzaju sposobów współpracy ucznia z nauczycielem w ramach strategii nauczania problemowego, pozwala na przyjąć tezę, że nauczanie z niektórymi metodami kształcenia praktycznego, jest najbardziej skuteczne w kształceniu modułowym. Rozwiązanie problemu winno być realizowane w następujących fazach:

- a. tworzenie sytuacji problemowej,
- b. wytwarzanie pomysłów rozwiązania,
- c. weryfikacja rozwiązania.

Do najważniejszych metod kształcenia problemowego można zaliczyć **metody aktywizujące**. Zajęcia prowadzone z wykorzystaniem aktywizujących metod nauczania muszą spełniać dwa podstawowe warunki:

1. Uczący się jest postawiony w sytuacji problemowej.

2. Aktywność uczącego się, jest większa od aktywność podmiotu nauczającego.

Z metod aktywizujących, szczególnie przydatnych w procesie kształcenia modułowego, należałoby wybrać i zastosować metody:

- a. sytuacyjna,
- b. projektów,
- c. przewodniego tekstu,
- d. burzę mózgów,
- e. gry sytuacyjne i decyzyjne,
- f. dyskusję wielokrotną.

W tej sytuacji zmienia się rola nauczyciela poprzez stosowanie, **metod aktywizujących wymuszają przeniesienie punktu środka ciężkości z prowadzenia zajęć na ich przygotowanie i organizację stanowisk ćwiczeniowych**. Nauczyciel wówczas występuje w roli doradcy, partnera organizującego i kierującego przebiegiem procesu dydaktycznego oraz dostarczaniem informacji zwrotnej o postępach uczącego się.

Rola i model nowoczesnego nauczyciela kształcenia zawodowego

Kraje tzw „Starej Unii” postanowiły stworzyć nowy model nauczyciela, przyjmując to wyzwanie jako priorytet opierający się o nauczycieli posiadających status wyższego wykształcenia z umiejętnością uczenia innowacyjnego z równoczesną zdolnością do kształtowania tej umiejętności u swoich uczniów. Nauczyciel powinien sprawować funkcję kształceniową, wychowawczo-opiekuńczą, orientującą i koordynującą, z zamiłowaniem do swojej pracy oraz ustawicznym doskonaleniem swoich kompetencji zawodowych. Rola i funkcje nauczyciela ulegają ciągłym zmianom, trudnym do określenia jest zakres i wymiar zmian. W celu określenia ogólnych założeń i zasad musimy przyjąć w tym układzie pięć głównych założeń i funkcji nauczyciela:

1. wychowawcy,
2. dydaktyka,
3. opiekuna,
4. badacza własnej działalności
5. innowatora.

W praktyce nakładających się one na siebie i zazębiających w taki sposób, że miejscami trudno znaleźć granicę podziału i rozdziału pomiędzy funkcjami i założeniami.

Funkcja nauczyciela wychowawcy, rozumianej jako twórcy tworzenia warunków dla kształtowania postaw wychowanków poprzez sprzyjanie rozwojowi przez m.in. wzbudzanie

ciekawości, otwieranie umysłów do uczenie się życia w nieznanym, zaskakującym świecie, budowanie autorytetu fachowca-mistrza w zawodzie, kształtowanie przedsiębiorczości. Przygotowanie absolwenta do funkcjonowania w warunkach zmiennego rynku pracy, wymaga również działań wychowawczo-doradczych nauczyciela, wspierających planowanie przez ucznia drogi kształcenia i kariery zawodowej. Więcej szczegółów określa rozporządzenie MENiS z dnia 7 stycznia 2003 r. (Dz.U. Nr 11, poz. 114) w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.

Funkcja nauczyciela dydaktyka, potrafiącego uczyć, działać skutecznie, bowiem wiedza i umiejętności są kluczem do przyszłości i nowoczesności. Rozwój społeczeństwa informacyjnego każe spostrzegać inaczej funkcję nauczyciela dydaktyka. W zasadzie jest on, lub będzie wieloprzedmiotowcem w ujęciu interdyscyplinarnym, nauczać będzie wiele przedmiotów wykorzystując nowoczesne techniki i technologie. Potrzebni są przewodnicy, ludzie odpowiednio do tego przygotowani, którym nowe technologie mogą pomagać, ale ich nie zastąpią.

Funkcja nauczyciela opiekuna, dbającego o dobro ucznia, wrażliwego na krzywdę, pomagającego w trudnych sytuacjach życiowych, zabiegającego o pomoc socjalną dla uczniów jej potrzebujących. Odpowiedzialność nauczyciela nad młodzieżą przebywającą na praktykach zawodowych lub pracującą w warunkach zbliżonych od zakładu pracy, w warsztatach kształcenia praktycznego ma na celu uchronić przed wypadkami, zagrożeniami dla życia i zdrowia wychowanków.

Funkcja nauczyciela badacza, polegająca na badaniu-diagnozowaniu własnej działalności dydaktyczno-wychowawczej, tym bardziej że już w tym roku szkolnym wprowadzany jest zewnętrzny egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe. On to ujawni braki występujące w poszczególnych etapach edukacji i stworzy większe możliwości naprawy istniejącego stanu.

Funkcja innowacyjna nauczyciela, wprowadzanie nowych a jednocześnie lepszych rozwiązań organizacyjnych, technicznych i technologicznych, właściwy dobór treści i metod kształcenia. Ta szeroka wizja inowacyjności pozwoli lepiej przygotować i doskonalić kadry dla gospodarki.

1. Czynniki przemian

Współczesne społeczeństwo ujawniło trzy wielkie czynniki przemian:

- a. rozwój społeczeństwa informacyjnego,

- b. rozwój cywilizacji naukowej i technicznej,
- c. globalizacja gospodarki.

Pochodną zmian stanowią wymuszone zmiany i tendencje zatrudniania absolwentów szkół zawodowych, powiązane z rozwojem sektora usług, przetwarzania informacji z jednoczesnym obniżaniem zatrudnienia w rolnictwie i produkcji przemysłowej. Te czynniki rzutują na tendencje rozwojowe przedsiębiorstw wskazując potrzeby zmian celów i treści kształcenia zawodowego ze zmianami sposobów przekazywania wiedzy przez jednostki zajmujące się kształceniem zawodowym.

Aby sprostać wyzwaniom rozwoju kwalifikacji, w opublikowanej Białej Księdze Komisja Europejska proponuje poszukiwanie alternatywnych dróg kształcenia dostosowanych do perspektyw pracy i zatrudnienia ze szczególnym naciskiem obejmującym problematykę:

- a. zniesienia opozycji między kształceniem ogólnym i zawodowym,
- b. rozwijania umiejętności kluczowych,
- c. rozwijanie współpracy szkoła - przedsiębiorstwo na zasadzie obopólnych korzyści,
- d. ograniczanie liczby porażek szkolnych, ze zwiększeniem elastyczności kształcenia,
- e. zapewnienie jakości kształcenia poprzez rozwijanie aktywnych metod nauczania,
- f. stworzenie warunków do kształcenia w ciągu całego życia,
- g. polepszenie kondycji finansowej instytucji oświatowych.

Strategia rozwoju edukacji województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2008 – 2013 ujawnia problemy, które od lat usiłuje rozwiązać środowisko bezpośrednio zajmujące się edukacją w regionie. Diagnoza zwraca uwagę na słabe efekty kształcenia w przedmiotach matematyczno-przyrodniczych, niską jakość kształcenia w szkołach podstawowych, gimnazjach i słabymi efektami kształcenia zawodowego młodzieży.

Szczegółowa analiza problemów pozwala sformułować problemy kluczowe:

1. niewystarczające przygotowanie młodzieży do funkcjonowania na rynku pracy,
2. przeciwdziałanie niekorzystnym tendencjom w edukacji społeczeństwa, z nadrzędnym celem jakim jest edukacja zapewniająca rozwój regionu.

Ważnym i istotnym w systemie ogniwem jest funkcjonowanie instytucji pozarządowych zainteresowanych pracą na rzecz edukacji i przedsiębiorstw.

Warunkiem do odniesienia w przyszłości sukcesu może i musi być wykorzystanie potencjału edukacyjnego województwa, z potencjałem naukowym wyższych uczelni.

Integracja działań tych podmiotów i życia lokalnego skupionego wokół celów, będzie świadczyć o wyjątkowej roli, jaką pełni oświata w życiu regionu, kreując ją jako dobro wspólne, musimy uznać, że dowodem jej uspołecznienia jest jej decentralizacja.

Podsumowanie

Zmiany jakie nadchodzą w elementach reformy kształcenia zawodowego, to zmiany programowe oznaczające odchodzenie od encyklopedycznego sposobu nauczania, odchodzenia od dydaktyki pamięci do logicznego i myślowego sposobu nauczania-uczenia się. Odchudzenie treści pamięciowych oznacza także poświęcenie więcej czasu na kształtowanie sfery umiejętnościowej u uczniów-absolwentów, a tym samym przygotowanie ich do zmiennego rynku pracy. Śmiałość i umiejętność opracowania oraz wdrażania otwartych metod nauczania i uczenia się, które zachęcają uczniów do współuczestnictwa, powinny być uznane za niezbędne kwalifikacje zawodowe nauczycieli.

W poprawie jakości kształcenia niewątpliwie szczególnie nacisk ma być położony na jakość przygotowania zawodowego w wymiarze praktycznym. Konieczna zatem jest ścisła współpraca szkoły z podmiotami przygotowującymi do kształcenia praktycznego, kształtującego umiejętności pracy w warunkach zbliżonych do wymagań rynku pracy. Współczesny pracodawca szuka pracownika przygotowanego do szybkiego, samodzielnego wykonywania konkretnych zadań zawodowych, a także gotowego do ciągłych zmian.

To szkolnictwo zawodowe przygotowuje młodych ludzi do pracy w gospodarce, w której systemy jakości zaczynają odgrywać coraz większą rolę. Ważnym elementem dokonującej się transformacji w Polsce jest zapewnienie jakości wytwarzania dóbr i świadczonych usług, co jest warunkiem sprostania konkurencji w wymiarze europejskim i globalnym. Również oświata podlega tym regułom, gdzie klientem jest uczeń, słuchacz, oczekujący usług wysokiej jakości. To dostawca usług edukacyjnych ma zaspokoić jego oczekiwania i potrzeby. Prowadząc mądrą praktykę oświatową, szkoła powinna przygotować swych absolwentów do tego rozwijającego i zmieniającego się świata.

W krajach Unii Europejskiej prowadzone są liczne badania, analizy, eksperymenty oraz projekty doskonalące kształcenie zawodowe. Nikt nie mówi o jego likwidacji. Z racji ciągłych zmian w życiu gospodarczym i kulturalnym, kwalifikacje zawodowe zdobywane są i doskonalone na różnych poziomach i wieloma drogami.

Kluczem do życia w XXI wieku jest edukacja. Czy jesteśmy przygotowani do tych zmian? Odpowiedź należy do czytelnika.

Literatura:

1. Dziewulak D.: Systemy szkolne Unii Europejskiej, Wyd. Żak, Warszawa 1997 r.
2. Figurski J., Symela K.: Modułowe programy nauczania w kształceniu zawodowym, ITE, Radom 2001 r.
3. Kaczor S.: Wielość dróg kształcenia zawodowego i nowe zadania nauczycieli, ZCE, Szczecin 2002 r.
4. Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego do roku 2010, MENiS 2003 r.
5. Stasiak P.: Szkolne doradztwo zawodowe, Uczyć lepiej nr 5, ODN Poznań, 2003 r.
6. Symela K.: Skuteczność kształcenia modułowego w Polsce, ITE, Radom 2001 r.
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (DzU 2003 nr 11, poz. 114).
- 8. Pomoc uczniom w wyborze kierunku kształcenia i zawodu – spis najważniejszych**
- 9. aktów prawnych**
 - a. USTAWA z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U.96.67.329 z późn. zm.)
 - b. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U.03.11.114)
 - c. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz.U. 01.61.624 z późn. zm.)
 - d. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz.U. 02.15.142 z późn. zm.)
 - e. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU z dnia 11 grudnia 2002 roku w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz.U.03.5.46)
 - f. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 27 sierpnia 2001 r, w sprawie warunków i trybu przyjmowania uczniów do

publicznych przedszkoli i szkół oraz przechodzenia z jednych typów szkół do innych (Dz.U.01.97.1057 z późn. zm.)

- g. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ z dnia 9 lutego 2000 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia pośrednictwa pracy, poradnictwa zawodowego, Organizowania szkoleń bezrobotnych, tworzenia zaplecza metodycznego dla potrzeb informacji zawodowej i poradnictwa zawodowego oraz organizowania i finansowania klubów pracy (Dz.U.00.12.146)
- h. USTAWA z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U.04.99.1001)

Źródło: opracowanie na podstawie Lex Delta